

prigodno djelo. Ona se javlja kao rezultat dugogodišnjeg rada saradnika Arhiva, i to više generacija arhivskih djelatnika. Istaknimo, inventar Glavnog odbora Narodnog vijeća je priredio Kasim Isović, inventar Narodne vlade je priredila Krunoslava Lovrenović-Zeba, a zapisnike sa sjednica Narodne vlade Andrej Rodinis ■

Husnija Kamberović

Midhat Aganović, *Graditeljstvo i stanje drugih djelatnosti u Sarajevu u XX i prethodnim stoljećima*.
Sarajevo: 2009, 408 str.

Graditeljstvo u Sarajevu je ljudska djelatnost koja nam je ostavila najvidljivije tragove prethodnog postojanja gradske cjeline kroz koju se vidi pregled urbane strukture, pregled i filozofija komunikacije i zajedničkog življenja. Naša historiografija je postigla zapažene rezultate u izučavanju historije graditeljstva u Bosni i Hercegovini, naročito u Sarajevu, za koje je najbolje obrađen period osmanske i austrougarske uprave, dok je vrijeme nakon Drugog svjetskog rata zapostavljeno. Sad je i ova praznina popunjena, jer je nedavno objavljena opsežna monografija koja se odnosi na graditeljstvo i druge djelatnosti vezane za urbani razvoj Sarajeva u XX i prethodnim stoljećima.

Obimna i podacima veoma bogata monografija o graditeljstvu, razvoju i drugim aktivnostima koje su se dešavale u bogatoj prošlosti Sarajeva, naročito u XX stoljeću, rezultat je dugogodišnjeg istraživanja

prof. dr. Midhata Aganovića, koji je kao stručnjak i naučnik radio gotovo pedeset godina u institucijama koje su se bavile izgradnjom i planiranjem grada Sarajeva. Neposredno je učestvovao, a često bio na čelu ekipa koje su pripremale i realizirale projekte: Program izgradnje i prostornog razvoja grada za period 1971-1985, Zaštita čovjekove sredine u periodu 1974-1980, Prostorni i društveno ekonomski plan razvoja Sarajeva za period 1986-2015, te učestvovao u pripremama i realizaciji nekoliko stručnih savjetovanja u ratnom Sarajevu (1992-1995).

Ova knjiga prati historiju grada Sarajeva kao urbane cjeline i graditeljstva onako kako su se smjenjivali periodi. Jedni su trajali, nestajali ili ostajali, dok su novi dolazili i stapali se sa prethodnim, ali je trajna bila civilizacija urbane cjeline, slika samog grada, odnosno unutarnja energija koja mu daje snagu da se uvijek obnovi i dalje razvija.

Pošto je u *Uvodu* prvo dao napomene o literaturi koja se monografski bavila historijom grada, autor navodi da je u fokusu njegovog interesiranja prikazati urbani razvoj Sarajeva, ali i dati pravce njegovog budućeg daljeg širenja, jer se ne može napraviti grad u kojem ljudi žele živjeti ako se nema vizija njegovog razvoja.

Iz različitih arhivskih izvora i brojne literature prikupljena građa o urbanom razvoju Sarajeva je izložena u dvanaest poglavlja, od kojih se poglavlja od I do VII (17-140) odnose na vrijeme od prahistorije do završetka Drugog svjetskog rata. Svako poglavlje je jedan vremenski period u okviru kojeg je opisano sve što je vezano za razvoj jedne urbane cjeline: komunalni objekti, prosvjeta, kultura, nauka, izgrađeni objekti i njegovi graditelji (spomenuti su svi oni koji su na različite načine djelovali,

naročito tehnički kadar), statuti grada, teritorijalne podjele, regulacioni planovi, rast stanovnika, pregledi značajnijih objekata i njihovih graditelja i dr.

Glavni dio ove monografije, poglavlje VIII (141- 343) govori o urbanoj historiji Sarajeva u doba socijalizma (1945-1992). U uvodu ovog poglavlja navedeni su svi problemi i zadaci koji su stajali pred novom komunističkom upravom: obnova razrušenog grada, nedostatak sirovina, kvalifikovane radne snage, obnavljanje starih i otvaranje novih industrijskih pogona i dr. Dalje pratimo teritorijalnu organizaciju grada Sarajeva, organizaciju vlasti, porast broja stanovnika i njegove demografske karakteristike, te pregled izgradnje značajnih objekata u prvim decenijama nakon Drugog svjetskog rata (Željeznička stanica normalnog kolosijeka, Stadion "Koševo", Stadion "Grbavica", Most Vrbanja, Uspinjača na Trebević, Aerodrom, Gradsko groblje "Bare", rekonstrukcija glavne gradske ulice), prostorno i društveno-ekonomsko planiranje (prvi Generalni regulacioni plan iz 1946. godine, Generalni regulacioni plan 1965-1985, Program izgradnje i prostornog razvoja 1971-1985).

Iz ove knjige saznajemo da su naponi graditelja uvijek bili ograničeni unutarnjim otporom. Npr., kad je nova vlast nakon Drugog svjetskog rata pokušala da sruši Bašćaršiju kao ostatak nečeg starog što treba prevazići, naišla je na otpor. Rušenje Bašćaršije počelo je 1945. godine i trajalo do 1950. Porušeno je ukupno 246 dućana, dok je uporedo trajala uporna borba sarajevskih građevinskih stručnjaka i intelektualaca da se dućani zadrže. U knjizi je detaljno opisano kako je ova borba trajala i ko je sve zaslužan da Bašćaršija ostane.

U ovom periodu su Marijin Dvor kao najatraktivniji tada neizgrađen prostor centra

grada i područje Ilidža - Vrelo Bosne postali predmet stručne i društvene pažnje. Stambena izgradnja u vidu zgrada kolektivnog stanovanja u prvim decenijama nakon Drugog svjetskog rata bila je izrazita. Nisu zaobiđena ni pojedina stambena naselja kao: Naselje Sunca, Džidžikovac, Breka, Švrakino Selo, Čengić – Vila I i II, Grbavica I i II, Vogošća, Hrasnica, Buča Potok, Višnjik, Pejton, Novo Sarajevo, Otoka, Hrasno I i II, Koševsko Brdo, Alipašino Polje, Mojnilo, Dobrinja, Lužani. Za svako pojedino naselje data je skica, te opisan karakter naselja, izgled stanova, kako je tekla izgradnja i ko su bili arhitekti i izvođači, zatim sociološke karakteristike naselja koja su izgrađena po principu tržišne ekonomije i naselja čija je izgradnja finansirana od strane samoupravnih interesnih zajednica stanovanja. Autor žali što je dozvoljeno da se slobodni prostori na Alipašinom Polju uz ilidžansku saobraćajnicu kao i u drugim naseljima uzurpiraju radi izgradnje velikih ružnih staklenih zgrada koje nisu bile predviđene urbanističkim planovima tih naselja. Autor posebno analizira ispoljene slabosti u stambenom sistemu grada i donosi pregled izgrađenih stanova, odnosno dinamiku stambene izgradnje od 1946. do 1991. godine. Iz ovog pregleda saznajemo za podatak da je u ovom razdoblju ukupno izgrađeno 103.213 stanova

Dr. Aganović je detaljno obradio i individualnu (porodičnu) izgradnju u ovom periodu: obim, karakter, načine finansiranja i izgradnje ovakvih zgrada i sl. Posebno su opisani problemi koje gradu donosi bespravna ili divlja gradnja, kao i procesi saniranja prostora na padinskim područjima zahvaćenim bespravnom gradnjom.

Na području Sarajeva u vrijeme socijalizma izgrađen je veliki broj pojedinačnih stambenih, poslovnih, školskih, privrednih

i drugih objekata. U knjizi je popis takvih objekata, sa podacima o lokalitetu, godini gradnje i projektantu. Dat je pregled sarajevskih arhitekata i objekata za koje su nagrađeni u Sarajevu i van Sarajeva, kao i popisi sarajevskih arhitekata kojima su dodijeljene savezne i republičke nagrade.

Obrađeni su veliki zahvati na području grada koji su urađeni u cilju zaštite čovjekove sredine, kao što su: rekonstrukcije vodovodne i kanalizacione mreže, uvođenje gasnog sistema, te izgradnja i rekonstrukcija gradskih saobraćajnica. Nisu zaboravljene ni aktivnosti i izgradnja objekata u vezi sa XIV zimskim olimpijskim igrama održanim u Sarajevu 1984. godine, razvoj trgovine i u vezi s tim izgradnja velikih distributivnih centara, kao i razvoj industrije, zanatstva i školstva, nauke i poljoprivrede.

Deveto poglavlje (145-370) odnosi se na razaranje grada i posljedice tih razaranja u periodu agresije 1992-1995, a deseto (371-395) na period od 1996. do 2002. godine. Autor smatra da je Sarajevo zbog ustavne pozicije i ustrojstva određenog Dejtonskim sporazumom zaustavljeno u svom prostornom razvoju. U Sarajevu se danas pojavljuju limitirajući faktori, jer je grad ostao bez Crepoljskog, Romanije – tu je bespravna izgradnja i njeno sporo i često nikakvo obuzdavanje.

Jedanaesto poglavlje (397-400) nosi naziv *Razmišljanja o budućnosti grada*. Sarajevo je grad koji ima vitalizam i posjeduje snagu iako je razdijeljen: Kanton-Grad-Istočno Sarajevo. Na neki način grad kao cjelina i dalje živi, jer je teško raskinuti veze Sarajeva od njegovog "srca", općine Stari Grad. Prema dr. Aganoviću, savremeni grad traži okupljanje svih njegovih kreativnih građana kao i uvažavani njihovih razmišljanja, jer se bez toga grad ne može pravilno razvijati kao jedinstvena urbana cjelina. U

dvanaestom poglavlju (401-402) dat je popis sarajevskih gradonačelnika od 1878. do 2004. godine.

Dr. Midhat Aganović je uložio ogroman trud i iskustvo naučnika u urbanizmu kad je kao historičar-amater pristupio pisanju ovako obimne monografije. Smatramo da je posao uspješno završio, jer je sve što je u knjizi napisano utemeljeno na materijalnim dokazima, što je iziskivalo dosta truda. Koristeći rezultate vlastitih naučnih radova (bibliografija od 11 bibliografskih jedinica), kao i dostignućima naše dosadašnje historiografije, autor je iznio niz originalnih pogleda na urbani razvoj grada Sarajeva kao i razmišljanja o njegovoj budućnosti.

Napominjemo još da je ova knjiga pisana lijepim, jednostavnim i odmjerenim stilom, što je čini interesantnom ne samo uskom krugu historičara već i široj čitalačkoj publici. Zbog toga se mogu i zanemariti manji tehnički propusti koji su se desili tokom štampanja knjige (broj stranica ne odgovara sadržaju kao i slovne greške koje su uz ovu novu kompjutersku tehniku, izgleda, neminovne) ■

Mina Kujović

Otto Skorzeny, *Tajni memoari. Hitle-rov najopasniji komandos*. Zagreb: Zagrebačka naklada, 2006, 327 str.

Da su dešavanja iza kulisa možda čak i zanimljivija od onih koja se odvijaju na otvorenoj političkoj pozornici, potvrđuju nam život i djelo Otta Skorzenyja. Zapo-vednik Specijalne jedinice za posebne